

STADSHOLMEN

STORA HENRIKSVIK 1

Långholmsmuren 21

LÅNGHOLMEN

Stadsholmen

AB Stadsholmen är Stockholms stads bolag för förvaltning av äldre, kulturhistoriskt värdefulla fastigheter. Vi äger och förvaltar merparten av bebyggelsen inom kulturresevatet östra Mariaberget, Skinnarviksberget, Åsöberget och Vita bergen samt området vid Katarina kyrka. Dessutom är Stadsholmen största fastighetsägare i Gamla stan, på Långholmen och i Djurgårdsstaden. Vi äger och förvaltar även gårdar i ytterstaden – stamfastigheter från vilka stadens moderna förorter vuxit fram. För närvarande omfattar beståndet 279 fastigheter med drygt 700 byggnader, som inrymmer 1633 lägenheter och 804 lokaler. Stadsholmen är ett dotterbolag till AB Svenska Bostäder.

Stadsholmen bildades 1936 av samfundet S:t Erik för att rusta upp några kvarter i Gamla stan. Stadsholmen är det äldre namnet på denna stadsdel. 1967 förvärvade Stockholms stad bolaget och överförde merparten av sitt äldsta bostadsbestånd till Stadsholmen. Under åren har även Stadsholmen övertagit byggnader från andra fastighetsägare som byggnadsstyrelsen, kriminalvården och Gatu- och fastighetskontoret i Stockholm.

Med tiden har ett synsätt vuxit fram där antikvariska principer baserade på varje hus historia och förutsättningar blivit vägledande för hur byggnader och yttre miljö ska förvaltas och rustas. Flertalet av våra fastigheter har högsta klassificering (blå) vilket innebär att de har så stora kulturhistoriska värden att de motsvarar kraven för byggnadsminnen. För oss är byggnadsvård ett vardagsarbete och allt vi gör präglas av respekt för husen och deras historia.

FAKTABLAD

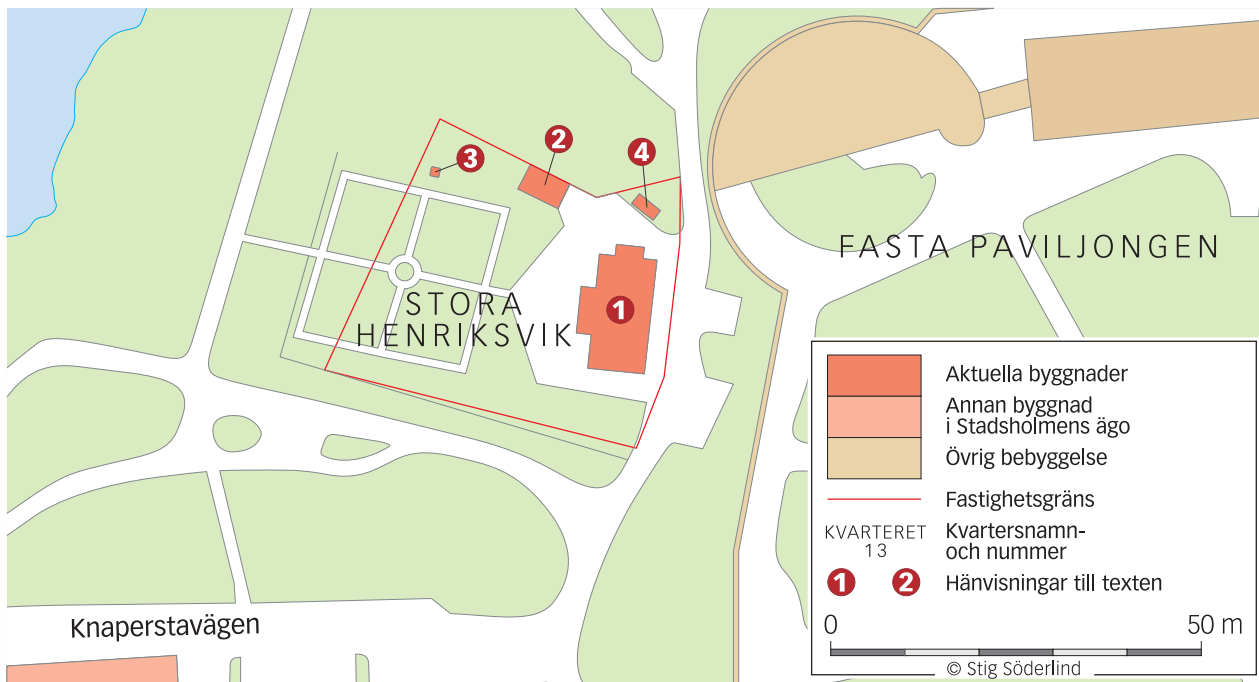
Byggnader och miljöer berättar ofta något om vår historia. Genom byggnaderna kan vi få veta hur staden och samhället förändrats. Husen ger oss också kunskap om hur människor har arbetat, bott och inrett sina hem och de speglar även olika gruppers livsvillkor.

Somliga hus är väldokumenterade och omskrivna medan andra är mer anonyma. Under några år har vi tillsamman med Stadsmuseet i Stockholm arbetat med att sammanställa en kortfattad information om alla våra fastigheter; information om när husen byggdes, hur de har förändrats och hur de har använts under åren.

För att kunna beskriva den enskilda fastighetens historia har vi dels besökt varje hus för att se vad som finns kvar från äldre tid och dels letat uppgifter i arkiv och litteratur. En del nya foton har tagits för att illustrera faktabladet.

För att hinna med alla fastigheter inom rimlig tid har arbetet byggts på lättåtkomliga uppgifter. Ingen fullständig arkivforskning har alltså gjorts och de historiska beskrivningarna är därför inte heltäckande. Ibland kan uppgifter i olika arkiv också vara motsägelsefulla och det har inte alltid funnits möjlighet att reda ut frågetecken. Faktabladet kan därför komma att fördjupas och förändras vid nya undersökningar i framtiden.

Faktabladet finns samlade på Stadsholmens webbplats www.stadsholmen.se

- ❶ HUVUDBYGGNADEN
- ❷ UTHUS
- ❸ UTEDASS
- ❹ MURAT UTHUS

Stommen till Stora Henriksvik är den envånings byggnad som uppfördes som bostad för tullskrivaren vid Långholmens tull under sent 1600-tal eller tidigt 1700-tal. I huvudsak präglas den nuvarande exteriören, planlösningen och ett flertal inredningsdetaljer av en ombyggnad omkring 1850.

Vid denna tid arrenderades byggnaden av tobakshandlaren Henrik Tiseli, som förmodligen har gett upphov till det nuvarande namnet. Såväl exteriör som interiör är välbevarade exempel på en borgerlig miljö vid 1800-talets mitt. Byggnaden har från 1870-talet ingått i Långholmens fängelsekomplex och använts som tjänstebostad för bland andra fängelseprästen.

Stora Henriksvik är blåvärderad enligt Stockholms Stadsmuseums kulturhistoriska klassificering. Detta innebär att fastigheten har ett synnerligen stort kulturhistoriskt värde.

OMRÅDESBESKRIVNING

Långholmen är idag en plats med stora grönområden som nyttjas för rekreations- och fritidsaktivi-

teter. Mittpartiet av ön domineras fortfarande av fängelsekomplexet vars verksamhet avvecklades på 1970-talet. På ön finns flera kulturhistoriskt värdefulla miljöer som skyddas i stadens översiktsplan. Till dessa räknas Sjötullens byggnad från 1700-talet, Karlhälls gård, Mälarvarvet samt delar av det f d fängelset.

Inom fängelsekomplexet har merparten av bebyggelsen ett stort kulturhistoriskt värde. De äldsta delarna av anläggningen tillhörde malmgården Alstavik som kronan 1724 köpte in, och vars huvudbyggnad uppfördes på 1670-talet. Här inrättades ett spinn- och rasphus, det vill säga en arbetsinrättning för bland annat småkriminella, prostituerade och tiggare. Under 1740- och 1750-talet uppfördes flera byggnader enligt ritningar av stadsarkitekt Johan

HUSET SETT FRÅN TRÄDGÅRDSSIDAN 1985, FÖRE RENOVERING. FOTO: I. WILKEN. SSM:S ARKIV S-85-0921-4.

HUSET SETT FRÅN TRÄDGÅRDSSIDAN 2009. FOTO: J. MALMBERG

HUSET SETT FRÅN ÖSTER.
FOTO: J. MALMBERG.

TRÄDGÅRDEN FRÅN VÄSTER. TILL
VÄNSTER OM HUVUDBYGGNADEN
SKYMTAR UTHUSET.
FOTO: J. MALMBERG.

Eberhard Carlberg. Sedan dess har fängelsesystemet reformerats flera gånger vilket avspeglas i om- och tillbyggnader av fängelsemiljön. Till denna hör även ett flertal byggnader utanför fängelsemurarna som nyttjas som bostäder.

HISTORIK

Under 1600-talets förra hälft anlades en tull på Långholmens norra sida. Den äldsta beskrivningen av tullbyggnaderna är en besiktning från 1742. På tomten fanns då bland annat tullhuset av trä där inspektorn bodde (nedbrunnet 1830) och ett trähus för tullskrivaren. Det senare utgör stommen i den nuvarande byggnaden Stora Henriksvik. Huset var 1742 en våning högt med 7 rum och oinredd vind. På 1780-talet var byggnaderna så förfallna att tullen flyttade till nya lokaler en bit västerut, till nuvarande Sjötullen. De gamla tullhusen övertogs av staden

som arrenderade ut gården. Namnet Henriksvik kom till på 1850-talet, förmodligen efter arrendatorn och tobakshandlaren Henrik Tiseliuss. Han lät bygga om huset till det utseende det har idag. Från 1875 tillhörde fastigheten fängelset som fram till 1968 nyttjade huset som tjänstebostad, bland annat för fängelseprästen. Åren 1968–1978 låg här Kriminalvårdens regionkontor. Idag är byggnaden Bellmansmuseum och bostad. Byggnaden renoverades av hyresgästen under 1980-talet i samarbete med Stadsmuseet. Fasaderna har renoverats 2007.

BYGGNADSBESKRIVNING

Exteriör

Byggnaden (Nr 1 på kartan) är locklistpanelad, sannolikt på en timmerstomme, med grund av gråsten. Huvudkroppen är en våning hög under sadeltak. Det två våningar höga mittpartiet har

KAKELUGN OCH SNICKERIER FRÅN 1800-TALET
MITT. FOTO: I. WILKEN, SSM S-85-0918: 2.

PANELER OCH FODER FRÅN 1800-TALET MITT.
FOTO: I. WILKEN, SSM S-85-0921: 9.

sadeltak och frontespiser. Taken är plåtklädda. I väster finns en två våningar hög veranda uppburen av stolpar, med räcken av kontursågade brädor samt fritrappa. Huvudentrén i öster har pardörrar från omkring 1850. Takfoten är profilerad och dörr- och fönsteröppningarna har omfattningar med profilerade överstycken. I byggnadens nordvästra hörn finns en liten källare.

Interiör

Interiören är liksom exteriören välbevarad från 1850-talets ombyggnad. Planlösningen är till stor del oförändrad med undantag för trapploppet till övervåningen som spegelvänts sedan dess. Flertalet inredningsdetaljer är bevarade från samma tid såsom dörr- och fönsterfoder, fönsterbågar, dörrblad och några sockellister. Nyupptagna dörröppningar har försetts med nya foder i äldre stil. Bröstpanelen i

bottenvåningen, liksom vissa dörrblad, kan vara äldre; från 1700-talets slut eller 1800-talets början. I bottenvåningen finns två kakelugnar från ca 1860 respektive 1900, samt flera kakelugnar som har flyttats hit på 1980-talet.

Övrigt

Väster om huset finns en trädgård av 1700-talstyp men anlagd under sent 1900-tal. I trädgården står ett litet utedass med stående panel under toppig plåthuv (Nr 3 på kartan). Byggnaden har flyttats till platsen eller nyuppförts efter 1985, liksom en mycket liten, putsad ekonomibyggnad (Nr 4 på kartan). Dörren till utedasset har ett gångjärnsbeslag av 1700-talstyp. Nordväst om huvudbyggnaden finns ett relativt nyuppfört uthus, en våning högt med pulpettak och stående träpanel (Nr 2 på kartan). På platsen stod 1985 ett annat, nu rivet uthus.

GEMENSAMT ANSVAR FÖR VÅR LEVANDE HISTORIA

Byggnader och miljöer med stort kulturhistoriskt värde berättar alltid något väsentligt. Det kan handla om stadsutveckling, samhällsförändringar, arkitektur, stilideal eller hantverksmetoder, men också om hur människor har bott och inrett sina hem eller om de skilda livsvillkoren för olika sociala skikt. Att fastigheterna byggts om och moderniserats under årens lopp är en del av historien.

Vi och våra hyresgäster är tillfälliga brukare i ett långvarigt historiskt skede. Vi har ett gemensamt ansvar för att aktivt och på ett varsamt vis bevara de värdefulla miljöerna till framtida generationer. Varsamhet kan bland annat innebära att behålla äldre planlösningar och att vara rädd om inredningsdetaljer som paneler, dörrar, lister och kakelugnar. Anpassningar och förändringar kan ske, men utan att vi förvanskar oersättliga värden. Individuella bedömningar måste alltid göras från fall till fall. Vi ska inte glömma att stilar och behov skiftar över tiden. Det vi idag kan tycka vara otidsenligt kan av kom-

mande generationer upplevas positivt och värdefullt.

Att använda traditionella material som kalkputs eller oljefärg är också viktigt, liksom att utforma nya inredningsdetaljer så att de passar i miljön. Vid vanlig städning och rengöring måste vi ta hänsyn till att de material och ytskiktsbehandlingar som finns i husen – till exempel trä, kalksten, stuck, oljefärg, limfärg och linoleum – är ömtåliga och kräver särskild försiktighet. Även innergårdar och trädgårdar har sina särskilda förutsättningar och ska skötas och utvecklas så att karaktären bevaras.

Stadsholmen har samlat sina riktlinjer för fastighetsunderhåll i broschyren ”Ett stockholmskt kulturarv – att förvalta borgarhus och kåkar”. Alla hyresgäster har fått skriften, men den finns också på vår hemsida. Här finns också några konkreta råd om hur man som hyresgäst bäst vårdar de gamla husen och miljöerna. På Stockholms stadsmuseums hemsida finns allmän information om byggnadsvård, www.stadsmuseum.stockholm.se.